

APRENDRE A EMPRENDRE EN EDUCACIÓ: ELS PROJECTES DE TREBALL COM A METODOLOGIA

Tomàs Segarra Arnau

Universitat Jaume I, Dept. d'Educació, Àrea de Teoria i Història de l'Educació

Resum

Dins de les accions que du a terme el Grup d'Innovació Educativa “Sacsejar la vida”, compost per tot el professorat de l'Àrea de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat Jaume I, es considera necessari el treball mitjançant metodologies centrades en l'alumnat que l'apropen a la realitat de la professió docent. L'objectiu, en aquest sentit, és fomentar una visió de l'emprenedoria amb vocació pel servei públic i, per tant, allunyada del posicionament mercantilista, i amb mires a la privatització, imperant avui en dia. A través de la realització de diversos seminaris, amb la participació de professionals dels diferents àmbits educatius formals i no formals, es tracta de posar en contacte l'alumnat amb aquesta realitat. Com a exemple paradigmàtic dels mateixos, es descriu el conduït per un mestre d'infantil, que centra la seua metodologia en els projectes de treball. En aquest sentit la qüestió de l'emprenedoria és abordada des de l'experiència vital lligada a la professió, i també en la pràctica docent diària mitjançant l'educació en valors com la solidaritat, la cooperació i l'empatia, tendents a trencar amb les tradicionals seqüències de reproducció cultural que ofeguen la institució educativa.

Paraules clau: empenedoria, projectes de treball, servei públic, reproducció cultural.

Abstract

Within the actions carried out by the Group of Educational Innovation “Shaking Life”, which is composed by all teachers working at the Theory and History of Education Area at the University Jaume I, it is considered necessary to work through learner centered methodologies that bring them closer to the reality of the teaching profession. The aim, in this sense, is to foster a vision of the entrepreneurship with a public service vocation and, therefore, away from mercantilist positions and towards privatization, prevailing today. Through conducting different seminars, with the participation of professionals who come from different formal and non-formal educational fields, this group tries to get students in touch with this reality. As a paradigmatic example, it is described that which was conducted by a teacher in early childhood education, who focuses his methodology in project work. In this sense, the entrepreneurship question is approached from the life experience attached to the profession, as well as from the daily teaching practice through education in values as solidarity, cooperation and empathy, which tend to break with the traditional cultural reproduction sequences that stifle the educational institution.

Keywords: entrepreneurship, project work, public service, cultural reproduction.

EL GIE SACSEJAR LA VIDA. OBJECTIUS I ÀREES DE TREBALL

El Grup d'Innovació Educativa (GIE) “*Sacsejar la vida*”, neix com a fruit d'un programa d'innovació educativa convocat per la Unitat de Suport Educatiu (USE) de la Universitat Jaume I de Castelló (UJI). Està compostat per tot el professorat de l'Àrea de Teoria i Història d'aquesta institució, amb un total de deu docents. Les accions d'aquest GIE estan enfocades vers:

- La coordinació docent interna del grup de professors que integra l'àrea.
- La coordinació amb altres departaments, oficines i serveis de l'UJI per tal d'elaborar projectes d'innovació educativa de manera conjunta.
- El desenvolupament de propostes i línies d'innovació docent i l'aprofundiment en metodologies centrades en l'alumnat i en els principis d'aprenentatge que emanen de Bolònia: aprenentatge cooperatiu, aprenentatge servei i treball per projectes (Puig, Ortells, Sebastià, Blanco i Higuera, 2011; Traver, 2011).
- La incorporació de les noves tecnologies com a ferramentes de comunicació i aprenentatge, alhora que es reflexiona de manera crítica sobre les mateixes.
- La participació en Congressos i Seminaris de l'àrea de coneixement.
- La realització de seminaris de treball per al professorat i l'alumnat.

És aquest darrer punt el que dona major visibilitat al GIE en el conjunt de la comunitat universitària. En relació al mateix, s'han dut a terme dos experiències. La primera fou el programa “l'Escola Oberta”, durant el curs 2012- 2013. Es pretenia que el professorat de l'àrea i l'alumnat de les assignatures que des d'ella s'imparteixen, adquiriren un major i més profund coneixement de la realitat educativa mitjançant un intercanvi d'idees i experiències amb professionals de l'àmbit educatiu (Ortells, Segarra i Traver, 2013).

El projecte ha tingut la seua continuïtat durant el curs 2013 – 2014 amb un nou programa proposat des del GIE: “*L'escola oberta: aprendre per a emprendre*”. D'aquesta manera, es pretenia seguir aprofundint en el fet educatiu com un espai obert de reflexió, acció i transformació. En aquesta proposta el GIE es va centrar en l'intercanvi d'experiències al voltant de la idea d'aprendre per a emprendre en educació. El GIE volia aprofitar l'emergència del terme d'emprenedoria per a dinamitzar el debat sobre les implicacions culturals i socials d'aquest concepte i els reptes que suposa per a la vocació de l'educació com a servei públic.

Al mateix temps, es pretenia que el coneixement d'experiències i possibilitats laborals diverses, ampliara la mirada del nostre estudiantat cap al seu espai d'intervenció social i contribuïra a incentivar la creativitat i el compromís a l'hora d'exercir la professió docent.

Des de l'aposta del GIE per un enfocament públic de l'educació, pensem que és important que el nostre alumnat reflexione sobre les dessemblances existents entre els conceptes d'allò "públic" i "allò dependent de les administracions".

Al 1921, els educadors de l'Escola Nova, amb Adolphe Ferrière al capdavant, en les 29 bases fundacionals que la Lliga Internacional de l'Escola Nova van definir a Calais, parlen de "l'Escola Nova Pública", sent perfectament conscients de dos qüestions. Em primer lloc, que els criteris que proposaven en aquell moment eren del tot inviablès a l'escola finançada per les administracions públiques. I a més, que aquells principis només era possible convertir-los en accions educatives en institucions privades.

El mateix havia passat a l'Estat Espanyol amb anterioritat quan, al 1876, un grup de professors, amb Giner de los Ríos, Azcárate i Salmerón al capdavant, van haver d'eixir de la Universitat "Pública" i confessional "a la força", i fundar la *Institució Lliure d'Ensenyament*, per tal de poder dur a terme un ensenyament realment científic, allunyat dels dogmatismes i amb una vocació absolutament pública.

En una situació sociopolítica com l'actual, on sembla evident que les creences en valors són d'un estatus superior a la confiança en les institucions, potser la creença en el valor "d'allò públic" reivindica la superioritat sobre la situació de pertinença laboral a una administració "pública", on normes d'estricta caire ideològic neoliberal menyspreen les accions profundament pedagògiques i ètiques en les que creuen molts ensenyants. És en aquest punt on el valor de l'emprenedoria pot interseccionar molt positivament amb la vocació al servei públic per tal de somniar accions fecundament educatives.

Però com molts altres aspectes dels aprenentatges universitaris, aquests valors i el reconeixement de les condicions sociopolítiques i econòmiques que representen una oportunitat per implementar aquesta vocació, no són immediats ni s'assoleixen d'una manera "natural". Cal establir un programa amb fonaments ètics i metodològics sòlids.

Per una altra banda, sembla que les opcions que tindrà el nostre alumnat de tenir una vida laboral vinculada a les administracions públiques són cada vegada menors, per

la qual cosa caldrà que assoleixen destreses fonamentals per a la incorporació a la vida laboral en altres àmbits. Entre elles destacaríem la capacitat de reflexionar sobre els propis aprenentatges i convertir aquesta reflexió en un discurs convincent per als potencials beneficiaris dels seus sabers.

D'aquesta forma, per a l'alumnat una de les finalitats fonamentals del projecte era, a banda d'aprendre conceptes, habilitats i actituds de les vivències que altres professionals podrien relatar, que fóra capaç de dur a terme una nova elaboració d'allò après –des de la seua pròpia singularitat i fent ús d'estratègies metacognitives-, i definir un projecte professional personalitzat o, almenys, que fóra capaç d'establir unes bases des de les quals fer-ho.

En relació a les qüestions de l'emprenedoria, el projecte tenia els següents objectius:

- Adquirir un coneixement ampli, profund i crític de realitats socioeducatives que sovint passen desapercibudes en el currículum acadèmic de les titulacions de Mestre.
- Relacionar la institució universitària amb la pràctica professional educativa en tota la seua amplitud.
- Afavorir una reflexió crítica vers una emprenedoria activa i compromesa amb la idea de l'educació com a servei públic.
- Potenciar l'ús d'estratègies per a aprendre a emprendre de manera col·laborativa.

A més, des del punt de vista de la innovació i la millora de la docència, trobem les següents finalitats:

- Fomentar el recurs didàctic del debat socioeducatiu, des del coneixement de la pràctica, i vinculat als aspectes menys “escolàstics” de l'educació: relacions amb la cultura, amb l'administració, formació permanent dels professionals, l'educació no formal...
- Integar el coneixement pràctic dels professionals de l'educació en les accions formatives de l'estudiantat i el professorat universitari.

EL SEMINARI APRENDRE PER A EMPRENDRE

Com a continuació del projecte realitzat en la convocatòria passada, amb *Aprendre per a emprendre*, el GIE pretenia incidir en dos aspectes que en l'anterior edició no havien estat posats de relleu de manera adient. En primer lloc, idees del punt de vista dels continguts, es pretenia potenciar les experiències relacionades amb una emprenedoria vinculada a l'educació com a servei públic. Per una altra banda, en quant a la metodologia, a banda de continuar amb la dinàmica del seminari, es tractava d'incentivar el treball autònom de l'estudiantat, l'autoavaluació i l'avaluació docent dels aprenentatges no programats mitjançant una eina telemàtica com és el blog personal de l'alumnat.

Al llarg de tot el curs, el GIE es posà en contacte amb diversos professionals d'àmbits educatius molt diferents per a que intervingueren en els diferents seminaris: inspectors o assessors, agents dels àmbits no formals de l'educació, professionals de les diferents etapes de l'educació formal... Amb cadascun d'ells, es pretenia dur a terme una sessió en format seminari en la qual el professorat i l'estudiantat implicat es reunia en sessions obertes. Es pretenia que les sessions foren conduïdes pel propi estudiantat. Les persones convidades havien de parlar, en una primera part, sobre les seues vivències relacionades amb les funcions que desenvolupen o han desenvolupat, vinculades amb l'educació, tot entenent que aquestes vivències haurien d'incloure necessàriament opinions, creences i punts de vista ideològics diversos, amb un especial èmfasi en els aspectes vinculats amb l'emprenedoria en l'àmbit de l'educació. En un segon moment de la reunió, s'havia d'encetar un debat sobre la realitat descrita i les idees expressades. Aquest debat estava obert a l'estudiantat. Donat que la participació d'aquest col·lectiu podia implicar a qualsevol curs, grau o assignatura, el context que s'oferia era molt més ric, i així s'aprofundia en una visió complexa del fet educatiu.

PROJECTES DE TREBALL I EMPRENEORIA: EL RELAT D'UN MESTRE

Passem a continuació a descriure els continguts de la sessió que es va desenvolupar a partir de l'exposició de Carlos Sahún, mestre d'infantil en el Col·legi Públic de Sant Mateu, en Castelló, com a exemple paradigmàtic del que serien les finalitats del GIE en quant a aquest projecte.

Nascut en un poble de la província de Saragossa, Carles va aprovar les oposicions –després de tres anys estudiant per fer-ho- en l'especialitat de mestre d'infantil, tot i que aquesta no era la seua especialitat, ja que ell venia de la rama de les Ciències Socials. En aquella època vivia i treballava donant classes particulars a Benidorm i no coneixia el valencià.

El seu primer destí va ser una substitució en infantil, en una classe que comptava amb 33 xiquets i xiquetes. Va obtindre plaça definitiva a Guardamar del Segura on va començar amb una classe *fantasma* que no disposava d'aula, i on es barrejaven alumant de quatre i de cinc anys, amb un total d'uns 34 xiquets i xiquetes, un cert nombre d'ells amb certes particularitats: necessitats educatives especials, immigració, etc.

En aquell moment el treball en infantil a aquell col·legi es realitzava mitjançant fitxes, tasca força enutjosa, donat que encara no hi havia fotocopiadores. És per això que Carles va sol·licitar al centre la compra d'algun material per a infantil d'una editorial. No obstant, la seua experiència va ser molt negativa. Considera que aquest tipus de productes són una estafa. Destaca l'escassa relació existent entre els materials i l'entorn on els xiquets i xiquetes vivien. Després de dos anys i de reflexionar sobre el tema, va començar a elaborar el seu propi material per a infantil. Gràcies a que estava involucrat en el Moviment de Renovació Pedagògica d'Elx, va conèixer el treball per projectes i es va adonar que estava enganyant-se a ell mateix, i també als xiquets i xiquetes.

En aquella època, a Guardamar, començava a proliferar el turisme, al costat de la principal activitat econòmica tradicional, que era la pesca. Aquesta nova realitat va conduir vers una nova societat multicultural. Es feia necessari, per tant, començar a posar en funcionament polítiques educatives inclusives, i també de manteniment i difusió de la cultura local. Des de l'escola, es va proposar la creació d'una línia en valencià, però el professorat no volia fer-se'n càrrec. Finalment Carlos va decidir donar un pas endavant, tot i que, com és de Saragossa, encara no dominava bé la llengua.

Per a Carlos, donar classes en valencià i mitjançant projectes de treball era un doble repte, donada la seua inexperiència. Suposava, a més, crear una escola oberta a la participació dels pares i mares de l'alumnat, i també els avis a contar les seues històries. El seu primer projecte, molt lligat a la realitat de la població on treballava, va versar sobre la mar. Carlos explica que per a treballar per projectes cal tenir les coses molt

clares i estar molt segur del que es vol fer i recolzar-se en tots els materials i recursos que es puguen tindre a l'abast: textos, gràfics, persones, llocs...

Com a mestre, treballar per projectes també implica assumir la humilitat. És un procés d'autoaprenentatge i descobriment en què el docent fuig irremeiablement d'un cert estat de prepotència en què es creu font de tota sapiència per als discents, i també del saber llibresc. D'aquesta manera, Carlos considera que partir de l'assumpció de la pròpia ignorància és un dels principis fonamentals per a treballar per projectes. La figura del docent deixa d'ocupar l'espai central al voltant del qual gira tota la classe.

Treballar per projectes és molt laboriós quan es fa bé. Carles es fabrica els seus propis materials i tracta de no recórrer mai a cap tipus de fitxa. Com a contrapartida, aquests processos agilitzen la ment i contribueixen a que el docent estiga més segur del que fa.

Per una altra banda, sovint implica estar disposat a treballar sol, ja que als centres educatius, aquest tipus de metodologia no és seguida pel professorat.

A l'hora de treballar per projectes, es considera que s'educa molt en valors però, en aquest sentit, Carlos opina que no és el mateix treballar en uns valors que en uns altres i que, per tant, cal donar preferència a qüestions com l'empatia, la solidaritat o la cooperació. Per a ell l'educació és essencialment un acte d'amor vers els altres. La seua experiència com a discent, malauradament, va ser ben distinta. A la seua escola era habitual el maltractament físic i la crueltat (de vegades eren castigats dins d'una habitació a fosques on se'ls deia que hi havia rates) per part del professorat. El seu objectiu, en quant a l'educació, sempre ha estat a l'extrem oposat de la seua vivència. A més, considera que en l'actualitat l'educació és menyspreada per sectors molt amplis de la societat.

Després de deu anys per les terres d'Alacant, va marxar al poble de Sant Mateu (Castelló) on, només començar, va topar amb un problema: els seus companys no el prenién en consideració, menyspreaven les seues metodologies i refusaven els canvis. No obstant, va tindre la sort de comptar amb una classe força reduïda -nou alumnes- i homogènia -tot el món parlava valencià-. Malgrat les reticències de la direcció, va aconseguir continuar amb els projectes de treball. Els pares i mares de l'alumnat, per la seua part i després d'una reunió en què Carlos els va exposar les seues metodologies, van respondre molt positivament.

Una de les més importants és l'assemblea, en què el docent ha d'assumir un paper horitzontal, de catalitzador de les necessitats i els desitjos de l'alumnat. Una altra consisteix en adaptar l'aula a l'altura dels xiquets i xiquetes, fer de l'aula el seu espai, no el del professorat i, per tant, fugir de la violència simbòlica (Acaso, 2012) existent en els espais educatius formals. El paper de l'alumnat a l'assemblea és tan important que és aquest qui tria els projectes en què vol treballar.

En aquest sentit, per a Carlos, el treball per projectes neix del dubte, de la pregunta, de la necessitat que tenen els nens i nenes de conèixer alguna cosa. Implica, per tant, llençar-se a investigar la realitat.

Atendre a les necessitats de l'alumnat, al que ens han de contar, escoltar-los, mostrar-se proper a ells fomentant els lligams que uneixen alumnat i professorat, són uns altres dels imponderables per a treballar mitjançant projectes.

CONCLUSIONS

L'emprenedoria, vista des del punt de vista del servei públic ha de destacar la voluntat del docent per treballar de manera diferent a com es ve fent habitualment per part de la institució escolar. Les metodologies innovadores, que en realitat no ho són tant ja que deriven directament dels principis de moviments de renovació pedagògica com l'Escola Nova, esdevenen en el camí a seguir pels mestres de vocació, els autèntics emprenedors de l'educació.

Els projectes de treball, en aquest sentit, es manifesten com una de les eines més adequades per a les classes d'infantil, però també vàlides per a qualsevol altre nivell educatiu. Mitjançant la seua metodologia, el docent treballa continguts però, sobretot, marca un abans i un després pel que fa a l'educació en valors com la solidaritat, la cooperació, l'empatia, la inclusió i la multiculturalitat.

Un línia de treball que, per una altra banda, fomenta la democratització de l'escola, trenca amb els rols tradicionals del mestre com a pou de sapiència, i dóna la paraula i la iniciativa a l'alumnat per a que manifeste les seues inquietuds, els seus problemes i els seus dubtes.

En conclusió aprendre per a emprendre, des de la vocació del professorat vers el servei públic, i mitjançant les ferramentes metodològiques comentades, ha de servir per

a trencar amb el tradicional rol de reproducció cultural que ha dut a terme tradicionalment la institució educativa.

REFERÈNCIES:

- Acaso, M. (2012). *Pedagogías invisibles. El espacio del aula como discurso*. Madrid: Los Libros de la Catarata.
- Martí, M., Ortells, M., Sebastà, C., Blasco, C. i Higuera, F. (2011). Debates: El valor del diàleg en la ensenyanza de la historia de la educación. *JAC-11, Jornada sobre Aprenentatge Cooperatiu*. SPIEU, USE-UJI. Castellón, 2011.
- Ortells, M., Segarra, T., Traver, J.A. (2013). Anhel del “cara a cara”. Presencia de TICs en el Grupo de Innovación Educativa “Agitando vidas”. *JAC-13, Jornada sobre Aprenentatge Cooperatiu*. XIDAC, UdG. Girona, 2013.
- Traver, J.A. (2011). El aprendizaje basado en problemas como metodología de trabajo en la asignatura “Teoría de la Educación”. *JAC-11, Jornada sobre Aprenentatge Cooperatiu*. SPIEU, USE-UJI. Castellón, 2011.